

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון תלח, פרשת קורח, תשפ"א

יעוץ לסכסוכי ממון, אישות, ועריכת חוזים וצוואות על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

ממון. אבל בעל השמחה חייב לשלם לצלם שכר שלם מה שקצצו לו בשכרו, כיון שהאונס הוא מחמת בעל השמחה. ועוד ששכר בשמחה שיש חשש לקנס - גבוה יותר.

ביאור התשובה

שכח להחתיים על תנאי שרגיל בו

יש לעיין מה הדין בבעל אולם שרגיל להחתיים את כל המזמינים אצלו שמחה, על תנאי מסויים, כגון בזמן הנגיף שהיה מחתים שאם יהיה קנס בעלי השמחה ישלמו, ופעם אחת שכח להחתיים, האם אמרינן שכיון שמנהגו להחתיים, ועל דעת כן הוא משכיר, שכירות האולם היא על דעת כן.

והנה בדין שטרות כתב המחבר בחושן משפט (סא, ה) וז"ל "כל דבר שנהגו במדינה לכתוב, הן נאמנות, הן כתובה בשוקא, הן שאר שופרי דשטרי שנהגו הסופרים לכתוב, כל מי שמקנה בסודר לכתוב שטר, דעתו שיכתובהו כמנהג המדינה, ואין צריך לפרש שיכתבו כל לישני שפירי דאית ביה; ויתבאר עוד בסימן ע"א" עכ"ל המחבר. וכתב להלן בחושן משפט (עא, יד) וז"ל "שטר שיש בו נאמנות, ומנהג המקום שהרבה כותבים נאמנות, בלא המלכת הבעלים, לשופרא דשטרא, והלוא טוען כי בלא רשותו נכתב, אם העדים עצמם הם כאן ואומרים שלא כתבוהו כי אם מפני שהיו רואים שבשאר שטרות הוא כתוב כך, אף על גב דכתיב ביה: וקנינא מיניה על כל מאי דכתיב לעיל, אין סומכין על הנאמנות, כיון שאינו מנהג פשוט לכתוב כן בכל השטרות (והוא הדין בשאר תקוני השטר ועיין לעיל סי' ס"א סעיף ה') עכ"ל המחבר.

הנה מבואר שכאשר יש מנהג פשוט בכל המקומות לכתוב בשטר תנאי מסויים, אנו אומרים שעל דעת תנאי זה התחייב בשטר, אבל כאשר אין מנהג פשוט בכל המקומות, לא אומרים שעל תנאי זה התכוון לכתוב שטר, וכן הוא מבואר בסמ"ע (סימן עא ס"ק כז) וז"ל "כיון שאינו מנהג פשוט כו'. דאם היה מנהג פשוט, בודאי לא לשופרא לשטרא לחדוד נתפשט המנהג לכתוב כן, אלא משום דבאמת מאמינים זה את זה, וכבר נתבאר לעיל סימן ס"א בטור [סעיף ז'] ובדברי המחבר שם סעיף ה' דכל המקבל קנין סתם, אדעתא דמנהג מקבל קנין, וכותבין כל דבר שנהגו לכתוב אפילו שלא קיבלו עליו הלוא בפירושו, מה שאין כן כשאינו [מנהג] פשוט, אף שהרבה היו

הפסדים בחתונה בצל הנגיף

ובו יבואר: א. אם מנהג העולם לכתוב בשטר תנאי מסויים, או שיש הרבה שכותבים תנאי זה - וכתבו העדים תנאי זה בלא רשות בעל הבית, האם תנאי זה מחייב. ב. לא כתבו בשטר תנאי, שמנהג העולם לכתוב, האם חייב החותם על פי המנהג. ג. התחייב לחבירו בשטר בלא קנין, התחייבות על תנאי, האם חל החיוב. ד. צלם שלא ידע שבעלי השמחה עברו על החוק, והרשויות קנסו את הצלם, האם בעל השמחה חייב לשלם לצלם את הקנס. ה. טוען הצלם ששכרו צריך להיות רב יותר מחמת הקנס, האם צודק בטענתו. ו. עזב הצלם את החתונה באמצע מחשש קנסות, כמה חייב בעל השמחה לשלם לו על חצי עבודתו.

הנידון

בימים שהיה נגיף במדינה, והרשויות סגרו את אולמות החתנות, הגיע משטרה באמצע חתונה, ממש לפני החופה, לפזר את החתונה. בעל האולם ניגש לבעל השמחה, ותבע ממנו לחתום לו, שאם יהיה קנס, בעל השמחה ישלם. מתוך לחץ, בעל השמחה חתם. לבסוף המשטרה קנסה בחמש אלפי שקלים את בעל האולם. יש לציין שבכל חתונה דרכו של בעל האולם היתה להחתיים לפני כן את בעלי השמחה, אלא שבשמחה זו הוא שכח. יש לעיין, האם מפני שתמיד הוא מחתים, ועכשיו שכח, זה מחייב את בעל השמחה. ואם נאמר שאינו מחייב, האם חתימה מתוך לחץ מחייבת.

באותו חתונה, המשטרה קנסה גם את הצלם, ולכן הצלם עזב את החתונה באמצע, מחשש שיקחו לו את הציוד ויקחו לו הרשיון - למרות שבעל השמחה הבטיח לו, שאם יהי עוד קנס הוא ישלם לו, ואמר לו שזה מאוד נדיר שהם עושים זאת - הצלם חשש ועזב את החתונה באמצע. יש לברר האם בעל השמחה חייב לשלם לצלם את הקנס, כיון שהצלם טוען שלא ידע שהם עוברים על מכסת האנשים המותרים. ב. כמה יש לשלם לצלם על חצי החתונה שצילם. יש לציין שעיקר הצילומים זה בחצי השני.

תשובה

בעל השמחה אינו חייב לשלם לבעל האולם את הקנס שקיבל, כיון שנחלקו הפוסקים אם התחייבות בחתימה בלא קנין על תנאי מחייבת, דיש סוברים שהוא אסמכתא, ומספק אין להוציא

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מחייבת, שאף על פי שהחתימו בזמן של החופה, מכל מקום כידוע חתימה של אדם מחייבת ומקבל עליו מה שחותם, וכל זמן שלא אנסוהו אונס ממש, אלא שהיה לחוץ מהחופה, אין זו סיבה לבטל תוקף חתימתו, ואם באנו לבטל חתימות באופן זה, ביטלנו את כל החתימות. ופשוט שאין דין אונס רק דבר מוגדר וברור, וכשיש עדות שאנסוהו, אבל לא מחמת שהיה לחוץ וכדו'.

אלא שיש לברר האם חתימה זו מחייבת מטעם אחר. דבשלמא אם היה מחתימו בשעת השכרת האולם, הרי שעל דעת כן שכר ממנו את האולם, וכל תנאי שבממון קיים, אבל כיון שלא חתם לו בשעת השכרת האולם, אלא בא עכשיו להחתימו, הרי זה ככל אדם שחותם לחבירו שאם יקנסוהו ישלם לו, ויש לברר האם התחייבות זו שהיא התחייבות על תנאי ובלא עדים מחייבת.

והנה כתב המחבר בחושן משפט (מ, א) וז"ל **"המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי**, אף על פי שלא היה חייב לו כלום, ה"ז חייב. כיצד, האומר לעדים: הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה, או שכתב לו בשטר: הריני חייב לך מנה, אף על פי שאין שם עדים, או שאמר לו בפני עדים: הריני חייב לך מנה בשטר, אף על פי שלא אמר: אתם עידי, הואיל ואמר: בשטר, הרי זה כמי שאמר: הוו עלי עדים, וחייב לשלם אף על פי ששניהם מודים והעדים יודעים שלא היה לו אצלו כלום, שהרי חייב עצמו כמו שישתעבד הערב. (וכ"ש כשכותב לאחד: קבלתי ממך כך וכך על החוב שלי שיש בידך, דהוי מחילה אף על גב דידענין דלא קבל) (ב"י סימן ע"ג בשם הריטב"א). " עכ"ל המחבר. מבואר בלשון המחבר, דדוקא אם מחייב עצמו בלא תנאי חל החיוב, ולא במחייב עצמו בתנאי.

וכן מבואר בש"ך (שם, ס"ק ד) וז"ל **"ולוי נראה]** לדעת הרי"ף והרמב"ם, דדוקא הכא מהני כשחייב עצמו בשטר או באתם עדי, כיון שמחייב עצמו מיד בלי תנאי, מה שאין כן בשומר קרקעות ושואל כיון שאינו מתחייב מיד רק אם יאבד, דמי לערב, שכתב ה"ר"ן גופיה דדמי לאסמכתא, ולא מהני רק בקנין. וכן מדוקדק למעיין בלשון הרמב"ם שהתחיל המחייב עצמו בממון לאחר בלא תנאי כלל כו', חייב, שדבר זה מתנה היא ואינה אסמכתא, כיצד האומר לעדים כו' [והביאו רבינו ירוחם נתיב ט"ו ח"ג ע"ש] דלאיזה צורך כתב בלא תנאי כלל כו' ואינה אסמכתא כו', אלא כונתו כמו שכתבתי, כן נ"ל ברור.

וחזר הש"ך ופסק כן להלן בחושן משפט בסימן פא ס"ק ו, וז"ל **"וגדולה מזה נראה לי, דהכא ובכל כהאי גוונא, אפילו אמר אתם עדי פטור, דאפילו תימא שמתחייב עתה לשלם לו, הא הסכימו רוב**

כותבין כן. ועיין דרישה ופרישה [כאן סעיף כ"ד] מה שכתבתי עוד בזה" עכ"ל הסמ"ע.

הנה מבואר בדין שטרות, שאם יש מנהג המקום, מסתמא על דעת המנהג קיבל והתחייב, אבל כאשר אין מנהג פשוט לא אמרינן שעל דעת זה התחייב. אם כן הוא הדין בנידון דידן, אפילו אם מנהג בעל האולם לחתום בחוזה תנאי זה, אין זה מנהג פשוט בכל העולם שנאמר שעל דעת כן התחייב בעל השמחה, לכן אין לחייב את בעל השמחה, מחמת מנהג בעל האולם.

ולאחר העיון נראה, דאין נידון זה דומה כלל לנידון שלא חתם, דבשטרות, הדין הוא, שאם יש מנהג בכל המקומות לכתוב תנאים מסויימים בשטר, אין צורך לעדים לשאול את בעל השטר האם לכתוב תנאים אלו בשטר, כי על מסתמא על דעת כן התכוון שיכתבו את השטר, אבל אם לא כתבו תנאים אלו בשטר, בודאי לא אומרים שהתחייב על דברים שלא נכתבו בשטר.

וכל הנידון הוא רק האם לכתוב בשטר דברים שלא אמר להם בעל השטר לכתוב, ואם כתבו, האם יש להם תוקף, בזה אמרינן, שאם דרכם לכתוב, יש תוקף למה שכתבו, ואם אין דרכם לכתוב, אין תוקף למה שכתבו, אבל אם לא כתבו, בודאי אין לחייב מחמת המנהג על מה שלא כתבו בשטר, ולכן בנידון דידן שלא כתב בשטר תנאי זה, בודאי לא מתחייב, אפילו אם היה מנהג זה בכל המקומות להתחייב. ומכל מקום למדנו מזה, שאם העדים הוסיפו תנאי זה בלא רשות בעל האולם, אין לזה תוקף כיון שלא הכל נוהגים בתנאי זה.

העולה מזה: בדין שטרות, אם יש מנהג בכל המקום לכתוב תנאים מסויימים, אין העדים צריכים לשאול את בעל השטר אם לכתוב תנאים אלו, כי מסתמא על דעת המנהג התכוון שיכתבו את השטר. ולכן אפילו כתבו שלא מדעתו, יש תוקף למה שכתבו. אבל כאשר אין מנהג פשוט, לא אמרינן שעל דעת זה התחייב, ואם כתבו תנאים מסויימים שלא מדעתו, אפילו שיש נוהגים כן, אם לא פשט המנהג בכל מקום, אין לזה תוקף. וכל זה רק אם כתבו, אבל מה שלא כתבו, בודאי אין להתחייב עליהם, ולכן בנידון שלא חתם, אפילו אם מנהג כל בעלי האולם לחייב זאת, אין לחייב את בעל השמחה, כיון שלא חתם על זה. ואפילו אם העדים הוסיפו תנאי זה בלא רשות בעל האולם, אין לזה תוקף כיון שלא הכל נוהגים בתנאי זה.

האם חתימה מחייבת את בעל האולם בקנס

אבל בנידון דידן שחתם המחותן לבעל השמחה, יש לעיין אם התחייב לו מחמת החתימה. ואין לומר שחתימה תחת לחץ אינה חתימה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דרך הנהר, פסידא דפועל ואין בעל הבית נותן לו כלום, אף על פי שגם בעל הבית יודע דרך הנהר. אבל אם אין הפועל יודע דרך הנהר, ובעל הבית יודע, נותן לו שכרו כפועל בטל. הגה: וכן בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל. אבל אם בעל הבית יודע והפועל אינו יודע, הוי פסידא דבעל הבית (טור ס"ב). ואם הוי מכת מדינה, עיין לעיל סימן שכ"א עכ"ל.

ואין שייך כאן לדון במכת מדינה, כיון שלענין זה שידע בעל הבית והפועל לא ידע אין זה מכת מדינה.

לפי זה יש לבעל הבית לשלם לצלם מחיר על השעות שלא עבד כדין פועל בטל. ואם נוסף לצלם את השכר שהיה ראוי ליטול גבוה יותר בחצי שעבד מחשש לקנס, אם כן יש לשלם לו שכר מלא כפי שקצצו לו, ובפרט שיש להוסיף לזה את הקנס שגרמו לו, ויש בזה לצאת ידי שמים. לכן נראה שיש לשלם לצלם מחיר מלא כפי שסכימו, אבל אין לחייב על הקנס.

העולה מזה: צלם שקיבל קנס בחתונה, ולא ידע שעברו על החוק, אין בעלי השמחה חייבים לשלם לו על הקנס שקיבל הצלם, אפילו ידעו שעברו על החוק והוא לא ידע, כיון שאין זה אלא גרמא. אבל שכרו גבוה יותר, כי עבודה בצל חשש שיקנסו גבוהה יותר. ואם עזב באמצע החתונה מחשש שיאבד את הרשיון וכדו', יש לשלם לו על השעות הללו כפועל בטל, כיון שהוא אונס, שידע בעל הבית ולא ידע הפועל. ואם נוסף לזה את הזמן שעבד, ששכרו היה צריך להיות גדול יותר, הרי שיש לשלם לו כמה שקצצו עמו מעיקר הדין, אבל פטורים מלשלם על הקנס.

דינים העולים:

- א. בדין שטרות, אם יש מנהג בכל המקום לכתוב תנאים מסויימים, אין העדים צריכים לשאול את בעל השטר אם לכתוב תנאים אלו, כי מסתמא על דעת המנהג התכוון שיכתבו את השטר. ולכן אפילו כתבו שלא מדעתו, יש תוקף למה שכתבו.
- ב. אבל כאשר אין מנהג פשוט, לא אמרינן שעל דעת זה התחייב, ואם כתבו תנאים מסויימים שלא מדעתו, אפילו שיש נוהגים כן, אם לא פשט המנהג בכל מקום, אין לזה תוקף.
- ג. וכל זה רק אם כתבו, אבל מה שלא כתבו, בודאי אין להתחייב עליהם, ולכן בנידון שלא חתם, אפילו אם

הפוסקים שאין אדם יכול להתחייב באתם עדי בלא קנין בדבר שלא היה חייב כבר, וכדלעיל סימן מ', ואפילו להרמב"ם [פי"א ממכירה הט"ו] דסבירא ליה דיכול להתחייב, הא כתבתי שם בס"ק ד' דהיינו דוקא כשמתחייב בלא תנאי כלל, מה שאין כן הכא שמתחייב על תנאי שילמוד עם בנו או שיעבירו או שיחלוץ עכ"ל.

והפוסקים האריכו מאוד בדין מתחייב על תנאי בכתיבת שטר, עיין בפתחי חושן (חלק ח קנינים, פרק יח סעיף ה, ובהערה יא) שהאריך מאוד בזה, ועיין עוד באמרי בינה הלוואה סימן יב, והמהרש"ם במשפט שלום סימן רז סעיף יג האריך בזה, והעולה מדברי כולם, שמדינא דספיקא לא יצאנו, ואין להוציא מיד המוחזק ממון על התחייבות בשטר בלא קנין כאשר ההתחייבות היא על תנאי.

ולפי המבואר, כיון שחתימת בעל השמחה הייתה רק בחתימה בלבד בלא קנין, לא מהני להוציא ממון מידו על התחייבות זאת. ויש להסתפק אם בעל השמחה מחזיק בידו המחאות לפקדון, אם יכול להשתמש בהם לקנס זה, דמשמע בפוסקים שהעיקר הוא שלא מהני התחייבות בתנאי, בפרט שהרבה פוסקים חולקים על הרמב"ם שאין יכול להתחייב מה שלא חייב.

העולה מזה: המתחייב לחבירו בשטר על תנאי דבר שאינו חייב, בלא קנין, פסק הרמב"ם והמחבר, שלא חל החיוב. וקשה להוציא ממון באופן זה, ויתכן שאפילו אין יכול לומר קים לי.

הפסדי הצלם

ובדין הפסד הצלם, מה שטוען שלא ידע שבעלי השמחה עוברים על החוק, ואם היה יודע לא היה מסכים לצלם. לחייב את בעלי השמחה על הקנס של הצלם אי אפשר, דאינו אלא גרמא, אבל מכל מקום נראה שיש להוסיף לו בשכרו, דהרי דבר פשוט הוא שצלם שבא לשמחה ויש חשש שיקנסוהו, יטול בשכרו יותר ממחיר צלם שמצלם ללא חשש קנס, ואם כן קציצת שכרו היתה באונאה מצד בעלי השמחה שקצצו לו שכר לפי מחיר שאין חשש קנס.

ומטעם זה גם מה שהפסיק באמצע השמחה הרי זה אונס גמור, דיש סיבה לחששו שיטלו ממנו את הרשיון וכדו', אפילו שהוא חשש רחוק, אבל מעשים בכל יום שהם מטילים קנסות ועושים ככל העולם על רוחם, ובודאי לאחר שנקנס, רשות בידו לעזוב את המקום. ולעניות דעתי אין ספק שיש לזה דין אונס גמור שנאנסו. ויותר מזה נראה לי, שכיון שבעלי השמחה ידעו שעברו על החוק והצלם לא ידע, הרי זה דומה ממש למה שפסק המחבר בחושן משפט (שלד, א) וז"ל "השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אלא גרמא. אבל שכרו גבוה יותר, כי עבודה בצל חשש שיקנסו גבוהה יותר.

ו. ואם עזב באמצע החתונה מחשש שיאבד את הרשיון וכדו', יש לשלם לו על השעות הללו כפועל בטל, כיון שהוא אונס, שידע בעל הבית ולא ידע הפועל. ואם נוסף לזה את הזמן שעבד, ששכרו היה צריך להיות גדול יותר, הרי שיש לשלם לו כמה שקצצו עמו מעיקר הדין, אבל פטורים מלשלם על הקנס.

מנהג כל בעלי האולם לחייב זאת, אין לחייב את בעל השמחה, כיון שלא חתם על זה. ואפילו אם העדים הוסיפו תנאי זה בלא רשות בעל האולם, אין לזה תוקף כיון שלא הכל נוהגים בתנאי זה.

ד. המתחייב לחבירו בשטר על תנאי דבר שאינו חייב, בלא קנין, פסק הרמב"ם והמחבר, שלא חל החיוב. וקשה להוציא ממון באופן זה, ויתכן שאפילו אין יכול לומר קים לי.

ה. צלם שקיבל קנס בחתונה, ולא ידע שעברו על החוק, אין בעלי השמחה חייבים לשלם לו על הקנס שקיבל הצלם, אפילו ידעו שעברו על החוק והוא לא ידע, כיון שאין זה

